

Originalveröffentlichung in: *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* 23 (1973), Nr. 1-2, S. 201-217
Online-Veröffentlichung auf ART-Dok (2025), DOI: <https://doi.org/10.11588/artdok.00009848>

STANISŁAW MOSSAKOWSKI

ZARYS HISTORII I CHARAKTERYSTYKI ZBIORÓW GRAFICZNYCH BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ *

1. HISTORIA ZBIORU

W odróżnieniu od innych zbiorów graficznych będących własnością publiczną, których zaczątek, a niekiedy także zasadniczy trzon, stanowiły wielkie kolekcje prywatne monarchów i magnatów, zbiór graficzny Biblioteki Jagiellońskiej narastał z wolna na marginesie głównych zbiorów książkowych najstarszej polskiej wyższej uczelni. Jego początków można się doszukiwać już w w. XV, a mianowicie w luźnych ulotnych rycinach, jakie były wklejane tu i ówdzie na wewnętrznych stronach opraw rękopisów i inkunabułów, stanowiących własność kolegiów uniwersyteckich. Powstała z nich później cenna kolekcja inkunabułów graficznych.

Tak jak większość książek rękopiśmiennych czy drukowanych, nieliczne ryciny wpływające do zbiorów Uniwersytetu dostawały się tam przeważnie jako dary profesorów i wychowanków uczelni, którzy legowali lub ofiarowywali jej swoje książki i kolekcje. Najstarsza znana nam informacja odnosząca się do rycin w Librarii Collegii Maioris pochodzi z r. 1589 i dotyczy podklejenia płótnem i oprawienia w ramy dwóch sztychów z wizerunkami królów polskich, ofiarowanych wcześniej przez rytownika Tomasza Tretera. Zawisły one zapewne obok obrazów, pamiątek i osobliwości w sali bibliotecznej zwanej Obieździńskiego.

Pierwszy większy zbiór rycin otrzymała Książnica Jagiellońska w r. 1592 z daru Jana Ponętowskiego h. Bróg, byłego wychowanka krakowskiej uczelni, który jako opat zamożnego klasztoru w Hradište na Morawach, niefrasobliwie

* Artykuł niniejszy napisany został w r. 1967 z polecenia i pod kierunkiem ówczesnego Kierownika Oddziału Zbiorów Graficznych BJ prof. Zofii Ameisenowej na zamówienie Wydawnictw Artystycznych i Filmowych i był przeznaczony do planowanej wtedy trzypięciotomowej publikacji zbiorowej pt. *Polskie zbiory graficzne*. Wobec zrezygnowania przez Wydawnictwo z zamiaru opublikowania wspomnianego dzieła autor zdecydował się na osobne ogłoszenie drukiem swojej części w przekonananiu, że mimo niedoskonałości i bardzo skrótovej formy spełniać ona może rolę wstępnego informatora dla korzystających ze zbiorów graficznych BJ. Mgr Piotr Hordyński zechce przyjąć wyrazy podziękowania za udzielenie informacji, które pozwoliły na zaktualizowanie tekstu.

zresztą gospodarując jego mieniem, zgromadził okazały bibliofilski księgozbiór. W zbiorze tym, ofiarowanym następnie Uniwersytetowi Krakowskiemu, wśród licznych pięknie oprawnych, bogatymi złoceniami, exlibrisami i superexlibrisami ozdobionych rękopisów iluminowanych, inkunabułów i druków znalazła się również pokaźna kolekcja grafiki. Składająca się z 12 foliantów z ponad 800 rycinami oraz z 9 dzieł albumowych (wszystkie w bogatych oprawach), zawiera ona grafikę głównie niderlandzką i niemiecką, a także nieco włoskiej i francuskiej. Ryciny te, będące przeważnie dziełami manierystycznych rytowników drugiej połowy w. XVI, o tematyce biblijnej, religijno-symbolicznej i mitologiczno-moralizatorskiej dobrze informują o ówczesnych prądach kontrreformacyjnych, a liczne przedstawienia panujących, ich uroczystych wjazdów i triumfów, aktualnych wydarzeń historycznych, wojen religijnych i fermentów społecznych dają znakomity obraz tej pełnej napięcia epoki. Z kolei antykwaryczny i naśladowczy stosunek artystów tego czasu do architektury i rzeźby antycznej, a także to, co ceniono najbardziej z dzieł współczesnych, ilustrują należące do kolekcji Ponętowskiego serie sztychów przedstawiające zabytki Rzymu.

U podstaw zbioru graficznego Biblioteki legły jednak nie tylko z rzadka ofiarowywane luźne ryciny lub jeszcze rzadziej ich kolekcje, lecz także napływające niemal od początku wydawnictwa albumowe lub szczególnie bogato ilustrowane, takie w których strona ilustracyjna odgrywa ważniejszą rolę niż sam tekst. Oczywiście ten typ książki związanej ściśle z grafiką otrzymywała Biblioteka nie często. Profesorowie i uczniowie uniwersytetu, z których rekrutowała się większość dobrodziejów jego biblioteki, posiadali bowiem skromne możliwości finansowe i gromadzili przede wszystkim dzieła konieczne do studiów i wykładów, a nie drogie wydawnictwa ilustrowane służące bardziej do zaspokajania potrzeb estetyczno-bibliofilskich niż praktyczno-użytkowych. Niemniej wśród ofiarowywanych dzieł trafiały się i takie.

Jeśli pominiemy bogato nieraz ilustrowane książki polskie i obce (najstarsze z nich pochodzące z w. XV ukazała przed wojną piękna wystawa opracowana przez Zofię Ameisenową i Aleksandra Birkenmajera), stanowiące obecnie ozdobę księgozbioru starych druków Biblioteki, wspomnieć przyjdzie jedynie kilka z tych, które weszły później w skład działu albumów zbioru graficznego.

W 1588 r. po profesorze medycyny Marcynie Foxie otrzymała biblioteka piękny album drzeworytów anatomicznych do dzieła Andrzeja Vesaliusa (wyd. Basileae 1543), a po zmarłym w r. 1636 profesorze prawa Janie Foxie wpłynęła sześciotomowa ilustrowana kosmografia Jerzego Brauna i Franciszka Hogenberga *Civitates orbis terrarum* (Coloniae Agripp. 1575—1599). Szereg wydawnictw albumowych zawierał zapisany Uniwersytetowi księgozbiór słynnego matematyka i bibliofila, profesora Jana Brożka (zm. 1652), a wychowanek Akademii, sekretarz królewski i architekt Krzysztof Mieroszewski (zm. 1677) legował m. in. serie miedziorytów według projektów architektonicznych Jana Vredemana de Vries oraz liczne dzieła albumowe jak np. F. Hogenberga ilustracje do M. Aitzingera *Niederlaendische Geschichtsbeschreibung* (Köln 1596) czy

P. P. Rubensa *Palazzi di Genova* (Anversa 1622) oraz *Pompa introitus Ferdinandi Austriaci* (Antverpiae 1642). Inne albumy wpłynęły z darów A. Topińskiego w r. 1699, S. Sikorskiego w r. 1706, J. Zajączkowicza w r. 1717 (m. in. dwa bogato ilustrowane dzieła zoologiczne z w. XVI) i w drugiej połowie w. XVIII z legatów A. Żołędziowskiego (1775) i J. A. Putanowicza (1776).

Rzadziej dostawały się do zbioru luźne ryciny. Po 1678 r. otrzymano konwolut 272 miedziorytów niderlandzkich z w. XVI pochodzący ze zbioru Mikołaja Weyttmanna, a wiemy że wśród dzieł zapisanych kolegium prawniczemu przez profesora i rektora Sebastiana Piskorskiego (zm. 1707) znajdowały się m. in. „obrazy i kopersztychy“.

Bardzo wzbogacił się zbiór grafiki i albumów za czasów dyrektury wybitnego historyka i bibliografa Jerzego Samuela Bandtkiego (1811—1835), który doceniał jego znaczenie, o czym świadczy chociażby fakt, że legował Bibliotece własną kolekcję rycin. Do powiększenia zbioru przyczyniły się wtedy dwa wielkie dary, a mianowicie w r. 1816 otrzymała Biblioteka z zapisu referendarza koronnego i kanonika krakowskiego Michała Sołtyka blisko 50 cennych albumów o treści historycznej, emblematycznej, podróżniczej, zoologicznej i botanicznej, a w r. 1824 z zapisu również kanonika krakowskiego Sebastiana Sierakowskiego wpłynęło kilkanaście dzieł albumowych, m. in. z rycinami Salvatora Rosy, oraz blisko 400 projektów architektonicznych wykonanych przez samego właściciela, który, jak wiadomo, był architektem dyletantem.

Nagromadzone przez wieki zbiory graficzne nie były uporządkowane. Informuje o tym znamienna uwaga Bandtkiego w memoriale do senatu akademickiego z r. 1826: „ryciny i monety nie są skatalogowane — właściwej kolekcji kopersztychów nie masz“.

Nie skatalogowano ich również za rządów dyrektora Józefa Muczkowskiego (1837—1858), który jednak dbał o powiększenie kolekcji, jak o tym świadczy m. in. pierwsze w dziejach zbioru kupno 11 rysunków Michała Stachowicza przedstawiających dzieje Uniwersytetu (r. 1837) oraz zapewne nie przypadkowy wydatny wzrost liczby darów; sam Muczkowski ofiarował w r. 1855 rzadki drzeworyt *Typus foundationis Accademiae Cracoviensis*. Było na pewno zasługą przedsiębiorczego dyrektora zwerbowanie licznych ofiarodawców, którzy pochodzili nie tylko z Krakowa lecz także z innych stron Polski. Obok osób związanych z Uniwersytetem oraz mieszczan krakowskich, jak: inspektor drogowy Teofil Żebrawski (w r. 1839 dar 45 rysunków polskich), księgarz Daniel Friedlein (w r. 1841 dar 52 rycin i litografii), profesor medycyny Florian Sawiczewski (w r. 1836 dar 55 rycin niderlandzkich z XVI w.) i ziemian galicyjskich, jak Adam Junosza Rościszewski (w latach 1834—1837 dar 192 rycin), Józefa z Zawadzkich Gostomska (w r. 1850 wpłynął z jej zapisu konwolut rycin treści przyrodniczej z XVI i XVII w.) czy generał Józef Załuski (w r. 1857 ofiarował portrety rodziny Załuskich), w szeregach ofiarodawców znaleźli się również sami artyści, nawet spoza kordonu: Jan Feliks Piwarski (w r. 1843 ofiarował 12 swych prac), Wincenty Smokowski (w r. 1844 darował 13 drzeworytów) i Bolesław Podczaszyński (w r. 1851 dar 13 litografii).

Do najcenniejszych nabytków należała kolekcja 46 rysunków artystów obcych (m. in. B. Sprangera i A. Lebruna) ofiarowana w r. 1848 przez krakowianina Antoniego Wysockiego, a także liczne rysunki i akwarele Franciszka Ksawerego Preka darowane przez artystę wraz z kolekcją rycin i litografii w latach 1848—1864. Bardzo cenny legat Stanisława Pieniążka, ziemianina z Ługowa, zawierający m. in. 80 rysunków architektonicznych Jana Kamsetzera, który wpłynął do Biblioteki w r. 1844, został niestety decyzją senatu uniwersyteckiego z r. 1864 razem ze zbiorem archeologicznym Uniwersytetu przekazany Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu późniejszej Akademii Umiejętności.

W 1868 r. kierownictwo Biblioteki objął znakomity bibliograf Karol Estreicher, niezmiernie zasłużony także dla jej zbioru graficznego. Już w pierwszym roku swej dyrektury zainicjował on katalogowanie rycin, które wykonywali w latach 1869—1873 ochotniczo wolontariusze Władysław Bartynowski i Antoni Zaleski, ale prace te objęły jedynie ok. 1000 rycin. Szczególną zasługą Estreichera było powiększenie zbioru, który za jego kierownictwa, tj. w latach 1869—1905, wzrósł podwójnie z 4254 do 9676 sztuk; niemały w tym udział miało ofiarowanie przez samego dyrektora jego własnej kolekcji 1900 rycin (w r. 1874). W 1878 r. wystarał się Estreicher o przyznanie Bibliotece przez władze austriackie spadku po bezpotomnie zmarłym kolekcjonerze, nauczycielu Szymonie Dutkiewiczu (zm. 1877) w formie zbioru liczącego 935 rycin i rysunków (m. in. seria akwrel Bogumiła Gąsiorowskiego przedstawiających budowlę Krakowa). Dzięki niestrudżonym zabiegom dyrektora niemal ze wszystkich stron Polski napływać zaczęły dary, liczne jak nigdy dotąd. Najcenniejszą była niewątpliwie wspaniała kolekcja ok. 150 wydawnictw albumowych i 697 rycin, przeważnie z w. XVIII, jaką wraz z całym księgozbiorem zamiłowanego bibliofila i zbieracza, długoletniego sekretarza Stanów Galicyjskich, Łukasza z Lubrańca Dąbskiego (zm. 1822), przekazał Bibliotece Władysław Dąbski w latach 1871—1872. Te bogato ilustrowane i wspaniałe zazwyczaj oprawne dzieła stały się potem głównym trzonem działu albumów zbioru graficznego. Z innych cenniejszych darów wymienić należy: kolekcję rysunków (m. in. akwarele Jana Wojnarowskiego) po profesorze Uniwersytetu Macieju Brodowiczu (zm. 1885), kilkadziesiąt rycin (m. in. Dürera i Aldegrevera) ofiarowanych w r. 1887 przez malarza Alfreda Schouppè i liczne rysunki Józefa Ignacego Kraszewskiego darowane przez Franciszka Kraszewskiego w r. 1888. W 1896 r. kustosz Biblioteki Władysław Wisłocki przekazał do jej zbiorów ok. 300 rycin, w tym całe oeuvre K. W. Kielisińskiego, które otrzymał z zapisu Żegoty Paulego, a w latach 1897—1902 wpłynęła kolekcja rysunków i rycin, przedstawiających umundurowanie wojsk polskich, zapisana przez Stanisława Łódzia Baranowskiego oraz w r. 1903 zbiór portretów polskich Władysława Bartynowskiego (329 sztuk).

Estreicher kontynuował również zakupy do zbioru grafiki, zapoczątkowane przez Muczkowskiego, oczywiście w ograniczonym skromnymi możliwościami wymiarze. W 1870 r. nabył na licytacji po W. Kirchmayerze i K. Masłowskim

291 rycin. W 1885 r. wzbogaciła się Biblioteka o wspaniałą kolekcję 104 miniatur, przeważnie włoskich z XIV i XV w., pochodzącą ze zbiorów J. Sierakowskiego i zakupioną u księgarza warszawskiego Gieysztora.

Właściwe zorganizowanie zbioru graficznego nastąpiło jednak dopiero w czasie dyrektury następcy Estreichera, Fryderyka Papée (od 1906 do 1926 r.). Mianowicie w r. 1919 objął urzędowanie, zamianowany kilka lat wcześniej (w r. 1916) kierownikiem nowo utworzonego oddziału zbiorów graficznych, Jerzy Kieszkowski. De jego pomocy w rok później została przydzielona Zofia Ameisenowa, pełniąca od r. 1923 obowiązki kierownika i przez wiele lat jedyne go pracownika oddziału. Z jej nazwiskiem związana jest historia zbioru aż do r. 1967. Utworzenie osobnego oddziału i zatrudnienie specjalnego pracownika odbiło się korzystnie, poza naukowym opracowaniem zbioru, także na jego ilościowym wzroście. W chwili objęcia dyrektury przez Fryderyka Papée zbiór grafiki luźnej i rysunków liczył 9676 sztuk i do r. 1919 powiększył się zaledwie o 186 rycin — ofiarowaną, staraniem kustosa Biblioteki Józefa Korzeniowskiego, przez redakcję warszawskiego czasopisma „Świat“ cenną kolekcję akwafort Jacques Callot'a, natomiast w latach 1919—1939 przybyło przeszło 12 000 rycin i rysunków i zbiór osiągnął cyfrę 22 107 sztuk.

Większość tych nabytków pochodziła oczywiście tak jak poprzednio z darów, wśród których wymienić trzeba jako najcenniejsze: zapis Dionizego Zaleskiego zawierający m. in. 15 rysunków Cypriana Norwida (z r. 1926), przeszło 100 rycin i kilkadziesiąt rysunków ze zbioru Teofila Lenartowicza, przekazane w r. 1930 przez profesora UJ Ignacego Chrzanowskiego, 45 rysunków Artura Grottgera ofiarowanych przez Stanisława Sozańskiego (w r. 1931), anonimowy dar z r. 1933 w postaci 1370 rozmaitych rycin z XVII—XIX w. oraz kilkaset rycin i rysunków, które Biblioteka otrzymała od W. Chrapusty w r. 1938. Nie wszystkie jednak dary miały, jak dotychczas, charakter mniej lub więcej przypadkowy. Kierownictwo oddziału zwracało się kilkakrotnie bezpośrednio do grafików z prośbą o ofiarowywanie swych prac, na co odpowiedzieli przekazując swoje dzieła do zbioru Biblioteki liczni artyści: K. Brandel, St. Ostojachrostowski, T. Cieślowski, St. Dyboska, Z. Fijałkowska, B. Frydrysiak, L. Gardowski, B. Krasnodębska-Gardowska, J. Glasner, W. Goryńska, M. Gutkowska, K. Hiller, W. Jahl, St. Jakubowski, M. Jurgielewicz, J. Konarska, L. Kowalski, Z. Król, W. Lam, E. Manteuffel, F. Mączyński, St. Mroźewski, K. Sichulski, F. Siedlecki, A. Sołtan, K. M. Sopoćko, M. Sopoćko-Wąsowiczowa, P. Steller, W. Telakowska, J. Wałach, K. Wiszniewski, L. Wyczółkowski, W. Zakrzewski W. Żurawski i inni. Szereg młodzieńczych prac swych uczniów ofiarował Władysław Skoczylas. Z darów tych powstała bogata kolekcja współczesnej grafiki polskiej uzupełniana w miarę możliwości przez planowe zakupy.

Brak dostatecznych środków finansowych na większe kupna wynagrodziła częściowo działalność Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki Jagiellońskiej, założonego w r. 1923 staraniem Stanisława Henryka Badeniego, które wielokrotnie kupowało i ofiarowywało do zbiorów Biblioteki szereg cennych obiektów. Tą drogą otrzymano m. in. kilkanaście rycin współczesnych grafików polskich

w r. 1924, 8 rysunków A. Grottgera w r. 1930 i blisko 1000 różnych rycin i rysunków w r. 1937. Do najcenniejszych darów Towarzystwa należał zakupiony przez Badeniego w r. 1928 unikatowy drzeworyt z pierwszej połowy w. XV przedstawiający Ukrzyżowanie z Marią i św. Janem.

Źródłem rzadkich rycin nie przestał być nadal stary zasób Biblioteki; wydobywał je na światło dzienne, odklejając najczęściej z makulatury i z dubletów starodruków i przekazywał do zbioru graficznego nieoceniony znawca dawnej książki, Kazimierz Piekarski. Jemu ma do zawdzięczenia zbiór, m. in. najstarsze polskie exlibrisy z w. XVI, Macieja Drzewickiego, Anonima h. Prus, Rożena h. Gryf, Pawła Speratusa i M. Białobrzeskigo. On też ofiarował Bibliotece w latach 1930—1931 swoją własną kolekcję kart tytułowych i sygnatów drukarskich od XV do XVIII w. oraz zbiór polskich exlibrisów od XVII do XIX w. Zbiór ten liczący 267 sztuk wraz z ofiarowanym wcześniej przez kustosza biblioteki Józefa Korzeniowskiego zbiorem 380 ekslibrisów stał się zaczątkiem bogatej kolekcji ekslibrisów Biblioteki Jagiellońskiej, do której doszły jeszcze dary T. Biesiadeckiego z 1930 r. (457 exlibrisów) i E. Majkowskiego z r. 1935 (46 exlibrisów).

W latach międzywojennych powstała również, jako uzupełnienie zbioru grafiki, osobna kolekcja oryginalnych fotografii, przeważnie portretowych, z w. XIX. Zapoczątkował ją w r. 1920 dar Adama Komorowskiego (ok. 200 fotografii uczestników powstania styczniowego), uzupełniony przez J. Korzeniowskiego (215 fotografii powstańców) oraz dary I. Chrzanowskiego (fotografie ze zbioru T. Lenartowicza), M. Żmigrodzkiego, H. Załęskiej, M. Kopernickiej i innych. Z daru Seweryny Jabłonowskiej otrzymano w r. 1923 zbiór fotografii zabytków sztuki włoskiej po Kazimierzu Chłędowskim (ok. 2900 sztuk).

Dotkliwie straty poniósł zbiór graficzny Biblioteki podczas okupacji niemieckiej. W maju 1940 r. z rozkazu generalnego gubernatora Hansa Franka zabrano kilkanaście najcenniejszych, przeważnie unikatowych rycin z w. XV, wymienionych zresztą później w tajnym druku urzędowym pt. *Sichergestellte Kunstwerke im Generalgouvernement* (Breslau b. d., poz. 199—203, 206, 209, 216—224). Ten sam los spotkał również szereg innych obiektów, którymi m. in. zainteresował się osobiście A. Seyss-Inquart, zabrano kilka rysunków i miniatur z XIII—XV w., około 200 rycin, wśród których cenne widoki miast z w. XVIII, serię akwafort Callot'a, miedzioryty Falcka, Edelincka i rzadkie mezzotinty angielskie.

Pomimo utraty tych cennych obiektów, których nie udało się odzyskać, nastąpił po wojnie dalszy rozwój zbioru. Przyczyniła się do tego, obok ofiarności społeczeństwa, większa niż dotąd finansowa pomoc państwa.

W 1948 r. zakupiono np. kolekcję 20 miniatur pochodzących z iluminowanych rękopisów flamandzkich z przełomu w. XV i XVI, a w r. 1949 dwie karty z iluminowanego modlitewnika z XV w. W dziale rysunków do najcenniejszych nabytków należały: szkicownik Norwida (85 rysunków) i kilka rysunków Orłowskiego. Zakupiono też m. in. dwa szkicowniki K. Pochwałskiego, kilka rysunków Goltziusa, trzy rysunki Jana Matejki oraz szereg projektów

teatralnych K. Frycza. Kilka swych prac ofiarował A. Uniechowski, a kilkanaście zapisał Bibliotece Z. Pronaszko. W latach 1971—1972 otrzymano w darze zbiór prac J. Tłomakowskiego. W zakresie grafiki natomiast utraconą w czasie wojny kolekcję inkunabułów zastąpiło częściowo kilka piętnastowiecznych drzeworytów otrzymanych w darze lub znalezionych w starym zasobie rękopisów. W 1946 r. otrzymała wprawdzie Biblioteka szereg cennych XVIII-wiecznych akwafort weneckich (M. Marieschi, C. Zucchi i inni), niemniej główną drogą uzupełniania zbioru grafiki obcej było kupno. W 1948 r. nabyto 106 rycin niderlandzkich z końca XVI w. oraz album widoków zamków i pałaców francuskich I. de Silvestre'a i Perelle'a. W latach 1963, 1964 i 1966 udało się wzbogacić zbiór pojedynczymi dziełami A. Dürera, Rembrandta, A. van Ostade, Edelincka, Falcka, Della Belli, Le Prince'a i Norblina, zaś w 1972 r. zakupiono 4 miedzioryty Aldegrevera.

Większość nowych nabytków dotyczyła XIX i XX w. W 1946 r. otrzymano np. ok. 100 litografii ze zbioru Popielów z Czapel Wielkich, a w r. 1960 zakupiono ze zbioru Krasickich z Leska blisko 190 rycin i litografii przedstawiających wybitne osobistości galicyjskie zeszłego wieku. Szczególnie starano się kompletować prace artystów polskich XX stulecia, zwłaszcza środowiska krakowskiego, wykorzystując m. in. okazje jakie stwarzało urządzone w Krakowie od r. 1960 Biennale Grafiki.

Wielu grafików ofiarowywało i teraz bezinteresownie swe prace do zbioru. Należeli do nich, prócz tych, którzy już przed wojną obdarowywali Bibliotekę, m. in. M. Czajkowska-Banach, S. Dretler-Flin, W. Frydrych, S. Grabowski, M. Hiszpańska-Neuman, J. Hrynkowski, L. Kosmulski, H. Krażowska-Knotowa, A. Młodzianowski, L. Tyrowicz, St. Witkowski i K. Wróblewska.

Wydatnie powiększył się zbiór albumów dzięki otrzymaniu kilkudziesięciu wydawnictw albumowych z kolekcji Tarnowskich w Dzikowie, między którymi przeważały bogato przez wybitnych artystów ilustrowane dzieła, głównie z w. XVIII, z reguły w ozdobnych oprawach. W 1971 r. nabyto cenną serię miedziorytów kolorowanych z widokami miejscowości Śląska wykonanych według rysunków F. B. Wernhera (*Scenographia urbium Silesiae*, Wien 1738—1739). Kolekcja exlibrisów, stale kompletowana drogą wymiany, wzbogaciła się m. in. 137 exlibrisami polskimi z lat 1940—1945 z daru Z. Klemensiewicza. Wzrósł też bardzo zbiór fotografii, przeważnie portretowych, dzięki licznym zakupom (m. in. kolekcji A. Büttnera, W. Żeleńskiego, F. Hoesicka, T. Szydłowskiego i kilkuset fotografii powstańców 1863 r.) oraz zapisom (D. Zaleskiego, St. Bursy, Z. Pronaszki, E. Romera) i darom (m. in. pracowników Biblioteki).

2. RYSUNKI

W dziale rysunków, który liczy blisko 5000 obiektów, osobne miejsce zajmuje kolekcja 129 miniatur wyciętych niegdyś ze średniowiecznych i renesansowych rękopisów iluminowanych, przeważnie włoskich oraz niderlandzkich i polskich XIV—XVI w. Do najcenniejszych pod względem artystycznym

należą miniatury sienneńskie z połowy w. XIV pochodzące z kręgu Simona Martiniego, dzieła Mistrza Kodeksu św. Jerzego i Nicola di Ser Sozzo di Tegliacci oraz, z XV-wiecznych miniatur północno-włoskich, dzieła Girolama da Cremona i Michele da Genova. Wśród miniatur polskich wymienić trzeba miniaturę wykonaną ok. r. 1480, zapewne w Krakowie, przez Walentego z Pilzna.

Skromnie reprezentowane są w zbiorze rysunki artystów obcych. Z dzieł niderlandzkich posiada Biblioteka kilka rysunków Hendricka Goltziusa (głowy apostołów), z holenderskich pojedyncze prace Philipa de Koninck (para starców) i domnimanego Nicolaesa Berchemy (krajobraz pasterski i studia zwierząt), a z prac artystów flamandzkich trzy rysunki o tematyce religijnej przypuszczalnie Bertholomaeus'a Sprangera i projekt barokowego ołtarza Erazma Quellinusa.

Sztukę włoską reprezentują pojedyncze rysunki zapewne Daniela da Volterra (*Znalezienie Krzyża*) i Sebastiano Conca (akt męski) oraz kilka projektów architektury teatralnej z kręgu Giuseppe Galli Bibiena, zaś francuską — sześć rysunków André Jean Lebruna (kobiety w antycznych strojach oraz projekty fontanny, nagrobka i inne) i projekt grupy alegorycznej François Marie Boizot'a.

Wśród prac artystów niemieckich wymienić trzeba anonimowy rysunek XVI-wieczny przedstawiający św. Agnieszkę oraz pochodzące z w. XVIII pojedyncze rysunki J. Hackerta (krajobraz górski) i Augusta Christopha Kirscha (szkic do obrazu *Pocałunek Jakuba i Racheli*). Osobne miejsce zajmuje kilka rysunków ze scenami z powstania na Węgrzech i wojen tureckich Augusta Pettenkofena z połowy w. XIX.

Przeważną część zbioru to rysunki polskie. Najstarszym z nich a zarazem jednym z najcenniejszych był, zrabowany przez okupantów, pochodzący z początku w. XV anonimowy rysunek piórkiem przedstawiający Madonnę karmiącą Dzieciątko. Wśród nielicznych rysunków z XVI i XVII w. zwraca uwagę: *Tabula Cebetis* z ok. r. 1580, kopia drzeworytu Dawida Kandla z r. 1547 oraz dwa projekty epitafium opata Jana Ponętowskiego z końca w. XVI. Ze stulecia osiemnastego pochodzą liczne rysunki architektoniczne — obok pojedynczych projektów Kaspra Bazanki, Franciszka Placidiego i Piotra Polejowskiego, posiada Biblioteka blisko 400 projektów Sebastiana Sierakowskiego dających m. in. ciekawy obraz zmian stylowych w architekturze polskiej drugiej połowy XVIII i początku XIX w. Architektury ogrodowej dotyczą plany kilku krakowskich ogrodów wykonane przez Alojzego Rafała Estreichera w trzecim i czwartym dziesięcioleciu XIX w.

Z początków dziewiętnastego stulecia, poza kilku rysunkami Aleksandra Orłowskiego i Piotra Aignera, trafił do zbioru album 109 rysunków Józefa Peszki ilustrujący dzieje Polski do r. 1815. Wizerunki znakomitych osobistości polskich to główny temat kilkudziesięciu rysunków i akwarel Franciszka Ksawerego Preka, obok portretów rodzinnych, widoków i strojów ludowych. Widoki Małopolski i Podkarpacia są treścią kilkunastu akwarel Macieja Bogusza Stęczyńskiego i Jana Nepomucena Głowackiego, a typy ludowe polskie i ukraińskie — rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego i Prospera Górskiego.

Do oddzielnej grupy zaliczyć należy pokaźny zbiór rysunków i akwarel przedstawiających zabytkowe budowle starego Krakowa, które stanowią szczególnie cenny materiał ikonograficzny dla poznania historii przemian i rozwoju miasta; są to prace Michała Stachowicza (Biblioteka posiada także jego studia typów ludowych i widoki miast szwajcarskich) oraz Bogumiła Gąsiorowskiego, Jana Wojnarowskiego, Konstantego Kopffa, a także Włodzimierza Żebrawskiego, Ludwika Łepkowskiego i Jędrzeja Brydaka.

Drugą zwartą tematycznie grupę stanowią rysunki przedstawiające umundurowanie wojska polskiego od w. XVII aż po czasy powstań narodowych. Oprócz kilku Michała Stachowicza są to akwarele przeważnie dyletanckie — Romana Rupniewskiego, Jana Lewickiego, Jana Wojnarowskiego, Konstantego Kopffa, Walerego Eljasza Radzikowskiego i Kajetana Saryusza Wolskiego. Do tej grupy zaliczyć trzeba także szkicownik z zesłania na Syberię w r. 1864 Józefa Cywińskiego.

W zbiorach Biblioteki znalazły się również rysunki kilku wybitnych pisarzy i poetów polskich będące cennym materiałem do poznania świata ich artystycznej wyobraźni; są to: 170 rysunków i szkiców przedstawiających typy ludowe, krajobrazy, widoki, projekty ozdobnych inicjałów itp. Józefa Ignacego Kraszewskiego, ponad 100 szkiców o tematyce przeważnie historyczno-kostiumologicznej Cypriana Norwida, a także kilkadziesiąt rysunków Teofila Lenartowicza i Władysława Orkana.

Wśród nielicznych, często pojedynczych rysunków wybitnych artystów polskich XIX i XX w. wyróżnia się większa kolekcja 51 rysunków Artura Grottgera, blisko 100 rysunków Kazimierza Pochwałskiego (m. in. szkicownik z podróży na wschód w r. 1884 w towarzystwie H. Sienkiewicza i A. Zalewskiego) i kilkanaście rysunków Jacka Malczewskiego i Józefa Mehoffera. Z prac artystów współczesnych posiada Biblioteka po kilkadziesiąt rysunków Zbigniewa Pronaszki (głównie karykatury) i Karola Frycza (także karykatury i projekty scenograficzne) oraz po kilkanaście rysunków Stanisława Ignacego Witkiewicza i Antoniego Uniechowskiego.

3. GRAFIKA

Najciekawszą i najcenniejszą część zbioru rycin luźnych, który liczy blisko 22 000 sztuk, stanowiła kolekcja kilkunastu inkunabułów graficznych, w większości unikatów, zrabowana przez okupantów w czasie ostatniej wojny. Znajdowały się w niej takie dzieła jak wspaniały drzeworyt przedstawiający Ukrzyżowanie z Marią i św. Janem z czasu ok. r. 1425, miedzioryty *Samson i Dalila* z trzeciej ćwierci w. XV Mistrza ES i *Św. Gertruda* Israhela van Meckenen, a spośród rycin śrutowych *Chrystus dźwigający krzyż*, dzieło Monogramisty „d” z czasu ok. r. 1460 oraz *Madonna z Dzieciątkiem*. Z kilku rycin z XV w., jakie wpłynęły do zbioru już po wojnie, na szczególną uwagę zasługuje rycina śrutowa *Chrystus na krzyżu pomiędzy lotrami*, jedno z najlepszych dzieł Mistrza „z pał-

kami w herbie“ z trzeciej ćwierci w. XV oraz *Stygmatyzacja św. Franciszka*, drzeworyt zapewne koloński z lat 1470—1480.

Twórczość graficzną następnego, szesnastego stulecia reprezentują w zbiorze głównie artyści niemieccy i niderlandzcy. Z wybitnych dzieł grafiki niemieckiej posiada Biblioteka 10 drzeworytów i 6 miedziorytów Albrechta Dürera (m. in. z miedziorytów tzw. dużą *Fortunę*, *Rycerz*, *śmierć i diabeł*, portret Erazma z Rotterdamu, a z drzeworytów: *Samson rozdzierający lwa*, *Odrzucenie ofiary Joachima*, *Męczeństwo św. Katarzyny*, *Msza św. Grzegorza* i in.), kilka drzeworytów Lucasa Cranacha St. (m. in. *Turniej na rynku* z r. 1506 i cztery ryciny z serii *Męczeństwa apostołów*; jedna z najwcześniejszych prac artysty — bardzo rzadki drzeworyt kolorowany na pergaminie z czasu ok. r. 1500 przedstawiający Chrystusa na krzyżu w asyście Marii i św. Jana wlepiony jest do jednego z inkunabułów w zbiorze starych druków). Unikatowy drzeworyt zapewne Hansa Burgkmaira przedstawiający św. Leonarda (ok. 1502) zrabowali niestety Niemcy, podobnie jak dwa z kilku drzeworytów Hansa Sebald Behama. Zachowały się natomiast trzy miedzioryty z cyklu ilustracji do przypowieści o miłosiernym Samarytaninie Heinricha Aldegrevera. Z dzieł drugiej połowy wieku wymienić trzeba interesujące pod względem dokumentacyjno-historycznym akwaforty Hansa Sebald Lautensacka przedstawiające turnieje, a także komplet czterech jego akwafort z widokami walk wojsk arcyksięcia Maksymiliana austriackiego pod Krakowem z lat 1587—1589 oraz rzadki drzeworyt kolorowany Tobiasza Stimmera z czasu ok. r. 1574 z wyobrażeniem zegara astronomicznego w katedrze w Strasburgu zawierającego portret Kopernika.

Wśród nielicznie reprezentowanych w zbiorze dzieł szesnastowiecznej grafiki włoskiej i francuskiej na uwagę zasługuje kilka miedziorytów Marcantonio Raimondi, Agostina Carracci i Enea Vico oraz prace grupy artystów włoskich, jak Mario Cartaro i francuskich, jak Nicolas Beatrizet czy Etienne du Perac, przedstawiające zabytki starożytnego i renesansowego Rzymu, które weszły do wydawnictwa Lafreriego *Speculum Romanae Magnificentiae*.

Obficie przedstawia się kolekcja rycin eklektycznych, italianizujących grafików niderlandzkich drugiej połowy XVI i początków XVII stulecia. Należą tu serie miedziorytów takich artystów jak: Abraham i Nicolas de Bruyn, Hans i Adrian Collaert, Philipp, Cornelis i Theodor Galle, Johan, Anton i Hieronimus Wierix, Crispin i Simon de Passe, Jan, Raphael i Egidius Sadeler, Gerard i obaj Piotrowie de Jode — z Niderlandczyków, a Cornelis Cort, Hendrick i Julius Goltziusowie i Jacob de Gheyn — z Holendrów. Ryciny te treści religijno-moralizatorskiej, mitologiczno-symbolicznej, przedstawiające także krajobrazy, widoki i portrety, zdarzenia historyczne, wykonane najczęściej według rysunków lub obrazów innych artystów, są interesujące przede wszystkim pod względem ikonograficznym. Wreszcie wymienić trzeba blisko 250 miedziorytów według projektów i kompozycji architektoniczno-dekoracyjnych Jana Vredemana de Vries.

Szesnastowieczną grafikę polską lub związaną z Polską reprezentuje w zbiorze

przede wszystkim piękna kolekcja najdawniejszych, przeważnie unikatowych exlibrisów polskich, chlubnie świadcząca o starych tradycjach bibliofilskich w naszym kraju. Do najciekawszych pod względem artystycznym należą: pochodzący z oficyny Hieronima Wietora exlibris biskupa Macieja Drzewickiego z r. 1516 oraz exlibris kanclerza Krzysztofa Szydłowieckiego z lat 1525—1527, a także przypisany przez Zofię Ameisenową anonimowemu rytownikowi z krakowskiej oficyny Floriana Unglera piękny exlibris niewiadomego właściciela h. Prus z ok. r. 1530 i jeden z trzech exlibrisów opata Jana Ponętowskiego z r. 1586. Wśród innych rycin polskich tego czasu zwraca uwagę swą kontrreformacyjną treścią unikatowy drzeworyt przedstawiający burzenie krakowskiego zboru luterańskiego przez sfanatyzowany tłum żaków w r. 1574.

Mniej licznie reprezentowana jest w zbiorze twórczość graficzna XVII w. Z dzieł artystów niderlandzkich, czołowej szkoły stulecia, posiada Biblioteka kilkadziesiąt prac rytowników związanych z twórczością malarską P. P. Rubensa, a mianowicie miedzioryty Cornelisa Galle, Lucasa Vorstermana, Paulusa Pontiusa (m. in. portret królewicza polskiego Władysława), Schelte Adamsa Bolswertha i kilka drzeworytów Christoffela Jeghera. Największego mistrza epoki — Rembrandta reprezentuje w zbiorze 11 akwafort, między którymi znajdują się: *Ofiarowanie w świątyni*, tzw. małe *Wskrzeszenie Łazarza* i *Dr Faustus*. Z innych dzieł Holendrów wymienić wypadnie pojedyncze akwaforty Adriaena van Ostade (chłop płacący rachunek w karczmie) i Jana Georga van Vliet (typy żebraków i żołnierzy) oraz kilkadziesiąt krajobrazów Pietera Schencka i serię widoków morskich Jana Groensvelda.

Twórczość włoskich grafików XVII w. reprezentuje kilka rzadkich akwafort Giulia Carpioniego (tańce dzieci i cykl przedstawień bóstw morskich), kilkadziesiąt akwafort Stefana Della Belli (m. in. pełna seria z wjazdem Jerzego Ossolińskiego do Rzymu w r. 1633) i przeszło 60 akwafort Salvatora Rosy przedstawiających rybaków i żołnierzy.

Wśród prac artystów francuskich wymienić trzeba przede wszystkim blisko 200 sztuk liczącą kolekcję akwafort Jacques Callot'a, zawierającą szereg jego słynnych cykli graficznych, oraz kilka krajobrazów i widoków Paryża Gabriela Perelle'a i miedzioryty przedstawiające przeważnie dostojników francuskich, artyści pochodzenia holenderskiego, Gerarda Edelincka.

Z dzieł grafików innych krajów posiada Biblioteka kilkadziesiąt akwafort Czecha Wenzela Hollara (m. in. rzadką rycinę z r. 1661 *Der grosse Katzenkopf*), kilka miedziorytów Niemca Jacoba von Sandrarta (portrety) i kilkanaście akwafort Matthäusa Meriana St. (krajobrazy, polowania, bitwy). Osobno wymienić trzeba prace artystów związanych z Gdańskiem, a mianowicie kilka miedziorytów osiadłych tam Holendrów: W. Hondiusa i Romeyna de Hoogh (m. in. 4 ryciny przedstawiające kopalnię w Wieliczce Hondiusa i *Obleżenie Trembowli* de Hooghe'a) oraz szereg portretów, między innymi Polaków, miedziorytnika Jeremiasza Falcka.

Grafikę polską omawianego stulecia reprezentuje kilka kart tytułowych wykonanych techniką miedziorytniczą przez Daniela i Jana Tscherningów oraz

szereg prac Jana Aleksandra Gorczyzna, a także wzmiankowany już unikatowy drzeworyt z r. 1628 przedstawiający alegorię odnowienia Uniwersytetu przez królową Jadwigę pt. *Typus foundationis Accademiae Cracoviensis*.

Twórczość graficzną następnego, XVIII w., prezentują w zbiorze najlepiej artyści włoscy. Obok kilku krajobrazów wykonanych techniką akwaforty przez Marca Ricciego i według Antonia Canal posiada Biblioteka serię rzadkich widoków Wenecji Michela Marieschi, a także kilkanaście miedziorytów z krajobrazami weneckimi Francesca Bertolozziego. Wśród dzieł Rzymian wymienić trzeba słynną wielką panoramę Wiecznego Miasta Giuseppe Vasiego z r. 1765 oraz prawie kompletne oeuvre graficzne Giovanniego Battisty Piranesiego.

Nieliczne akwaforty François Bouchera i kilka akwatint Jean Battisty Le Prince'a dają pojęcie o grafice francuskiej XVIII w., podobnie jak kilka akwafortowych portretów Manuela Salvadora Carmona i wykonana w r. 1790 wg rysunków Antonia Carnicero seria rycin pt. *Coleccion de las principales suartes de una corrida de toros* informują o ówczesnej twórczości Hiszpanów.

Z dzieł artystów niemieckich posiada Biblioteka kilkadziesiąt akwafort Johanna Benjamina Nothnagla przedstawiających typy ludowe, sceny rodzajowe i krajobrazy, blisko 100 akwafort z widokami Gdańska i scenami z życia jego mieszkańców Mateusza Deischa oraz przeszło 200 miedziorytów treści religijnej i mitologicznej, a także portrety (m. in. polskie) Fryderyka Johna. Z Polską związana jest tematyka kilku miedziorytów portretowych Gdańszczanina Jana Fryderyka Myliususa oraz niektóre z prawie 150 akwafort gdańskiego rytownika pochodzenia polskiego Daniela Chodowieckiego.

Polską twórczość graficzną w. XVIII reprezentuje po kilka prac o tematyce przeważnie dewocyjnej lwowskich miedziorytników Jakuba Labingera i Jana Filipowicza, a także Franciszka Balcewicza z Wilna i działającego na kresach Józefa Goczemskiego oraz kilka miedziorytów wrocławianina Bartłomieja Strachowskiego. Z przełomu wieku i początku następnego stulecia pochodzi twórczość Jana Piotra Norblina, którego kilkanaście akwafort, a także seria ubiorów polskich wykonana według jego rysunków techniką akwatinty przez Philiberta Debucourt'a, znajdują się w zbiorze. Na tym miejscu wymienić trzeba także kilkanaście akwafort Michała Płońskiego.

Prace tych ostatnich należą już do w. XIX i z tej epoki pochodzi większość zbiorów grafiki luźnej jakie posiada Biblioteka. Jest to przeważnie grafika polska lub Polski dotycząca.

Szczególnie dobrze reprezentowana jest wczesna polska litografia. Do jej najwcześniejszych okazów zaliczyć trzeba widok grotty w Circeum litografowany przez Józefa Sierakowskiego na podstawie rysunku z r. 1810 i autoportret Jana Siostrzyńskiego z r. 1817. Poza tym znajduje się w zbiorze kilka litografii Aleksandra Orłowskiego, kilkanaście Walentego Śliwickiego, kilkadziesiąt Seweryna Oleszczyńskiego i blisko 100 Jana Feliksa Piwarskiego oraz prawie całe oeuvre krakowskiego litografa i malarza Józefa Sonntag'a, a wreszcie kilkanaście prac Jana Lewickiego i Wincentego Smokowskiego.

Z prac polskich grafików uprawiających inne techniki posiada Biblioteka m. in. kilka akwafort Jakuba Sokołowskiego i Jana Lewickiego, kilkanaście akwatint Fryderyka Krzysztofa Dietricha i Jana Feliksa Piwarskiego, całe oeuvre akwaforcisty Kajetana Wincentego Kielisińskiego, a także przeszło 100 stalorytów Antoniego Oleszczyńskiego, szereg drzeworytów Wincentego Smokowskiego i inne.

Dzieła artystów obcych w. XIX znajdujące się w zbiorach Biblioteki, poza nielicznymi wyjątkami jak np. kilkudziesięciu akwafortami Francesco Novellego według rycin Rembrandta czy szeregiem litografii H. Daumiera i P. Gavarni, to przede wszystkim ryciny i litografie łączące się tematycznie z Polską: widoki, portrety, sceny z wojen napoleońskich, powstań narodowych itp.

Nowy rozwój grafiki polskiej końca XIX i początku XX w. reprezentują w zbiorze, począwszy od unikatowego drzeworytu Józefa Chelmońskiego z r. 1888, prace J. Pankiewicza, J. Rubczaka, J. Skotnickiego, J. Stanisławskiego, L. Wyczółkowskiego, F. Jabłczyńskiego, J. Mehoffera, W. Jarockiego, W. Koniecznego, W. Weissa, Wł. Skoczylasa i innych. Na osobne wymienienie zasługuje prawie kompletna kolekcja artystycznych zaproszeń do krakowskiego kabaretu „Zielony Balonik“ wykonanych techniką litograficzną przez: K. Si-chulskiego, K. Frycza, I. Galla, H. Kunzeka i W. Wojtkiewicza.

Wielu z tych artystów pracowało również w okresie międzywojennym. Z tej epoki posiada Biblioteka szczególnie bogaty zbiór grafiki polskiej. Obok całych kompletów prac graficznych W. Żurawskiego i K. Wiszniewskiego, a także bodaj najbogatszej w kraju kolekcji dzieł E. Manteuffla znajdują się tutaj mniej lub więcej liczne prace O. Axera, E. Bartłomiejczyka, L. Bielskiej, K. Brandla, St. Ostoi-Chrostowskiego, T. Cieślowskiego, St. Dąbrowskiego, M. Duninówny, St. Dyboskiej, B. Frydrysiaka, L. Gardowskiego, W. Goryńskiej, J. Glasnera, M. Gutkowskiej, K. Hillera, J. Hrynkowskiego, M. Huthowej, F. Jabłczyńskiego, Wł. Jahla, St. Jakubowskiego, M. Jaroczyńskiej, M. Jurgielewicz, J. Konarskiej, L. Kowalskiego, B. Krasnodębskiej-Gardowskiej, Z. Króla, T. Kulisiewicza, W. Lama, T. Makowskiego, T. Manteuffla, F. Mączyńskiego, St. Mrczewskiego, J. Pieniążka, F. Prochaski, K. Przebindowskiego, A. Raka, F. Siedleckiego, K. M. Sopoćki, Z. Stankiewicz, P. Stellera, W. Telakowskiej, L. Tyrowicza, J. Wałacha, W. Wąsowicza, M. Wąsowicz-Sopoćkowej i Wł. Zakrzewskiego.

Słabiej reprezentowana jest w zbiorze grafika powojenna. Należą tu m. in. prace W. Chomicza, S. Dretler-Flin, Z. Fijałkowskiej, S. Grabowskiego, M. Hiszpańskiej-Neuman, T. Jackowskiego, W. Jakubowskiego, H. Krażowskiej-Knotowej, W. Langera, A. Młodzianowskiego, J. Panka, A. Sołtana, P. Stellera, M. Wejmana, K. Wróblewskiej oraz pojedyncze grafiki K. Bieniek, F. Bunscha, F. Burkiewicza, St. Damskiego, J. Gielniaka, A. Jeziorkowskiego, Z. Jeżo, J. Kotlarezyka, T. Niesiołowskiego, O. Peczenko-Srzednickiej, H. Płóciennika, W. Podoskiego, St. Rassalskiego i J. Sterna.

4. ALBUMY

Uzupełnieniem zbioru grafiki luźnej jest osobna kolekcja albumów, wyjątkowo bogata bo licząca blisko półtora tysiąca dzieł, przeważnie obcych z czasu od XVI do połowy XIX w., zawierających przeszło 100 000 rycin, interesujących nie tylko z punktu widzenia ikonograficznego lecz także niejednokrotnie o wysokiej wartości artystycznej. Posiadają one nierzadko bardzo piękne oprawy, które nieraz są prawdziwymi arcydziełami sztuki introligatorskiej. Oczywiście zbiór ten nie obejmuje wszystkich książek bogato ilustrowanych rycinami znajdujących się w Bibliotece lecz jedynie te, które są przechowywane w dziale grafiki i stanowiły dawniej dział zwany „Artes“.

Nie mogąc omówić wszystkich nawet najważniejszych pozycji zmuszeni jesteśmy ograniczyć się do ogólnego scharakteryzowania głównych zespołów tematycznych na jakie dają się one podzielić.

Z zakresu architektury znajduje się tutaj bogata kolekcja podstawowych traktatów i wzorników architektonicznych (Serlia, Palladia, Scamozziego, J. F. Blondela i in.) oraz szereg czysto albumowych wydawnictw przedstawiających teoretyczne i niezrealizowane projekty lub wybitne wzniesione budowle (m. in. dzieła P. P. Rubensa, G. i D. de Rossich, A. Felibiena, J. B. Fischera von Erlach, C. Campbella, G. Galli Bibieny, E. Héré'go, J. F. de Neuforge'a) stanowiąca znakomity i rzadki w Polsce warsztat pracy dla historyka architektury.

W dziedzinie archeologii poza wczesnymi, z XVI i XVII w. pochodzącymi, albumami starożytności rzymskich (np. J. J. Boissarda, A. Bossia, P. S. Bartoliego czy J. von Sandrarta) na specjalną uwagę zasługują monumentalne wydawnictwa sztychowane z XVIII i początku XIX w. z wykopalisk w Pompei i Herkulanum, zabytków starożytnej Etrurii, Grecji i Egiptu.

W zakresie malarstwa obok szeregu albumów z czasu od XVII do XIX w. z rycinami według obrazów wielkich mistrzów (m. in. Rafaela, Tycjana, Paola Veronese, braci Carracchich, Rubensa, van Dycka) szczególnie liczne są wydawnictwa z reprodukcjami arcydzieł słynnych galerii europejskich i niektórych kolekcji prywatnych z terenu Włoch, Francji, krajów niemieckich, Hiszpanii, Anglii i Rosji. Osobno wymienić należy albumy z reprodukcjami rysunków znanych artystów jak np. album Guercina we wspaniałych akwafortach m. in. F. Bartolozziego (Roma 1764) czy akwatinty Richarda Earloma wedle 200 rysunków Claude Lorraina (słynne *Liber Veritatis*, Londyn 1777).

Posiada również Biblioteka liczne albumy dotyczące przemysłu artystycznego, ornamentyki i dekoracji z XVIII-wiecznymi dziełami J. Berain'a, Ch. Percier'a i P. F. Fontaine'a na czele.

Szczególnie bogaty jest dział ikonografii zawierający obok dzieł o tematyce religijnej, podręczników mitologii, książek z emblematami i ilustrowanych dzieł literackich i poetyckich (m. in. Homera, Owidiusza, Wergilego, Tassa, Cervantesa, Milтона i Lafontaine'a) przede wszystkim znakomicie zaopatrzoną w cenne i rzadkie pozycje kolekcję albumów z portretami papieży, monarchów,

dostojników świeckich i duchownych, artystów i uczonych od XVI do XIX w. z terenu całej niemal Europy.

Inny zespół stanowią liczne albumy dotyczące kostiumologii, od dzieł obejmujących wiele krajów i stanów, poprzez poświęcone poszczególnym narodowościom aż do osobnych albumów z ubiorami duchownych i wojskowych, strojami teatralnymi i modą damską z końca XVIII i pierwszej połowy XIX w.

Bardzo okazała jest grupa albumów o tematyce historycznej, wśród których wyróżniają się dzieła Franza Hogenberga z ilustracjami aktualnych wydarzeń drugiej połowy w. XVI, monumentalne 21-tomowe *Theatrum Europeum* rodziny Merianów (Frankfurt n. M. 1643—1738) i liczne albumy dotyczące rewolucji francuskiej i wojen napoleońskich.

Oddzielnie wymienić trzeba wydawnictwa z przedstawieniami różnorodnych ceremonii i uroczystości, turniejów i zabaw, a także uroczystości pogrzebowych. Są to przeważnie luksusowo wydane i bogato oprawne dzieła służące niejednokrotnie określonym celom propagandowym monarchów feudalnych. Niektóre z nich reprezentują wyżyny doskonałości reprodukcji miedziorytniczej jak np. *Le Sacre de Louis XV* (Paris 1723), gdzie nawet karty z objaśniającym tekstem zostały wykonane tą techniką.

Do najpokazniejszych zespołów tematycznych zbioru należą dzieła kosmograficzne i podróżnicze, a także z widokami poszczególnych okolic i miejscowości. Znajdują się tutaj, obok znanych topografii jak np. G. Brauna i F. Hogenberga z lat 1575—1599 czy 18 tomów *Topografii* M. Zeillera i M. Meriana wydanych we Frankfurcie w latach 1642—1700, duża grupa albumów dotyczących poszczególnych państw i miast europejskich oraz wyjątkowa kolekcja sławnych ilustrowanych dzieł podróżniczych.

Nie mniej bogaty jest zespół albumów o tematyce zoologicznej i botanicznej, będący zapewne największą kolekcją tego typu w Polsce. Przeważają tu wielotomowe luksusowe albumy o ręcznie kolorowanych tablicach, przedstawiające różne gatunki fauny i flory a także muszle i minerały. Szereg z nich należy do rzadkości w skali światowej jak np. ilustrowane oryginalnymi akwarelami dzieło N. J. Jacquin'a *Icones plantarum americanarum* (Wiedeń ok. 1780) czy I. H. Kniphofa trzytomowa *Botanica in originali* (Halle 1757—62), której tablice są wykonane techniką polegającą na odbijaniu bezpośrednio na papierze odpowiednio spreparowanych i pokolorowanych zasuszonych roślin (niem. *Naturselbstdruck*).

Bibliografia

Historia zbioru: W. Konezyńska, *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1923; J. Zathej, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1, 1364—1775, Kraków 1966; L. Hajdukiewicz, *Jan Ponętowski — opat hradyjski, bibliofil i miłośnik sztuki*, „Roczniki Biblioteczne“ XIV, 1970, s. 485—529; W. Berbelicki, *Dary dla Biblioteki*

Jagiellońskiej w latach 1868—1904, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej“ XI, 1959, s. 59—84 oraz materiały w archiwum Biblioteki Jagiellońskiej.

Ogólna charakterystyka zbioru: I. Barowa, *Przewodnik po Bibliotece Jagiellońskiej*, Kraków 1964.

Miniatury: Z. Ameisenowa, *Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej*, Wrocław 1958.

Rysunki: Z. Ameisenowa, *Tabula Cebetis. Nieznany rysunek z XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej*, „Biuletyn Historii Sztuki“ XXVIII, 1956, s. 476—481; J. Kieszkowski, *Artyści obcy w służbie polskiej. Rysunki Andrzeja Le Brun w zbiorze Biblioteki Jagiellońskiej*, Lwów 1922; J. Lepiarczyk, *Działalność architektoniczna Sebastiana Sierakowskiego. Projekty klasycystyczne i neogotyckie (1777—1824)*, w: *Prace z historii sztuki*, z. 7, Kraków 1968, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 175; Z. Ameisenowa, *Nieznane ilustracje (J. Peszki) do dziejów Polski*, „Kalendarz Ilustrowanego Kuriera Codziennego na rok 1936“, Kraków 1935, s. 229—231; *taż*, *Stroje ludowe polskie sprzed stu laty w nieznanach rysunkach F. X. Preka i W. Kielisińskiego*, „Kalendarz Ilustrowanego Kuriera Codziennego na rok 1938“, Kraków 1937, s. 225—228.

Grafika: Z. Ameisenowa, *Inkunabuly graficzne Biblioteki Jagiellońskiej*, „Exlibris“ VI, 1924, s. 1—18; *taż*, *Einblattdrucke des fünfzehnten Jahrhunderts in Polen*, Strassburg 1929; *taż*, *Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts in Krakau*, Strassburg 1942; *taż*, *Nieznany drzeworyt XV w. w Bibliotece Jagiellońskiej*, „Przegląd Biblioteczny“ III, 1929, s. 219—220; B. Malikówna, *Nieznana rycina śrutowa z wieku XV w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej“ XIX, 1969, s. 25—33; Z. Ameisenowa, *Ein unbekannter früher Burgkmair-Holzschnitt in Krakau?* „Maso Finiguerra“ I, Città del Vaticano 1936, s. 160—164; Z. Ameisenowa i A. Birkenmajer, *Katalog wystawy współczesnej grafiki polskiej*, Kraków 1939—46.

Exlibrisy: E. Chwałewik, *Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku*, Wrocław 1955; Z. Ameisenowa, *Dwa nieznanne polskie znaki książkowe z XVI wieku*, Kraków 1947; S. J. Gruczyński, *Exlibris Jana Szykowskiego*, „Roczniki Biblioteczne“ XI, 1967, s. 55—61; A. Lewicka-Kamińska, *Exlibris Anonima herbu Prus I*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej“ XX, 1970, s. 141—146.

L'HISTOIRE ET LA CARACTÉRISTIQUE DES COLLECTIONS GRAPHIQUES DE LA BIBLIOTHÈQUE JAGELLONNE. APERÇU GÉNÉRAL

RÉSUMÉ

Les collections graphiques de la Bibliothèque Jagellonne se sont formés à la marge de ses collections des livres et manuscrits. Entre le XVIe et la XVIIIe s., des nombreux livres à gravures et un certain nombre d'estampes sont entrés dans la Bibliothèque grâce aux dons et legs, surtout des professeurs de l'Université. Le premier don important, celui de l'abbé J. Ponętowski, date de 1592. Au XIXe s. la collection commence à augmenter d'une façon

considérable grâce à l'action des directeurs Bandtkie, Muczkowski et surtout Karol Estreicher qui a fait doubler le chiffre des collections par les acquisitions et des dons et legs qu'il sollicitait. Il suffit de citer l'achat d'une centaine des enluminures italiennes et le don de la belle collection Dąbski, contenant des livres à gravures et des estampes.

Le Département d'Estampes ne fut organisé qu'en 1919 avec Jerzy Kieszkowski comme chef. A partir de 1920 il était aidé par Zofia Ameisenowa qui en 1923 deviendra elle-même le chef du Département d'Estampes et restera à ce poste jusqu'à 1967. Pendant ce temps les collections ont reçu un catalogue complet et se sont considérablement augmentées. C'étaient toujours les dons qui contribuaient le plus à l'enrichissement du Département d'Estampes. Des nombreux artistes ont répondu à l'appel de la Bibliothèque en offrant ses oeuvres. Il faut rappeler l'action de la Société des Amis de la Bibliothèque Jagellonne qui achetait des nombreux objets de valeur pour les offrir à la Bibliothèque. Dans l'entre deux guerres on a également commencé à compléter les exlibris polonais et les photographies anciennes.

Pendant l'occupation allemande, le Département d'Estampes a subi des pertes graves. Plus de 200 objets, dont les gravures du XV s., ont été emportés par les Nazis et ne sont jamais revenus.

Après la guerre les collections continuent à s'enrichir grâce aux acquisitions qui deviennent plus nombreuses, et aux dons. Entre autres on a acheté les estampes de Dürer, Rembrandt, Aldegrever; mais la majorité des objets acquis provient du XIXe et XXe s.

Dessins — La collection des dessins compte presque 5.000 objets. Une collection des enluminures y tient une place à part: on y trouve entre autres des enluminures siennoises du XIV s., des oeuvres du Maître du Codice de St Georges et de Niccolo di Ser Sozzo di Tegliacci. Les dessins étrangers ne sont pas nombreux — citons seulement les oeuvres de H. Goltzius, Ph. de Koninck, André le Brun, et un Daniele da Volterra présumé. Les dessins polonais forment la majorité de la collection. A côté des quelques dessins du XVIe s., il faut mentionner des nombreux projets architecturaux du XVIIIe, des importants recueils des vues des monuments de Cracovie et des dessins des costumes militaires polonais. Il ne faut pas négliger les dessins des écrivains (Norwid, Kraszewski, Lenartowicz, Orkan).

Estampes — La collection des estampes en compte presque 22.000, dont quelques gravures du XVe s. La gravure du XVIe est représentée surtout par les oeuvres des artistes allemands (Dürer, Cranach, Aldegrever), néerlandais et hollandais comme les Galle, les Collaert, les de Bruyn, les Sadeler, les Goltzius. Ce sont en plupart des représentations bibliques, historiques et allégoriques. On trouve également dans nos collections des plus anciens exlibris polonais du début du XVI s. Les estampes du XVIIe y sont moins nombreuses. Il faut pourtant mentionner une dizaine des eaux-fortes de Rembrandt, les oeuvres de S. Della Bella et surtout une collection de presque 200 eaux-fortes de Callot. Le XVIIIe siècle est le mieux représenté par les Italiens (Piranesi presque au complet). On trouve aussi des oeuvres des artistes français, allemands et polonais. La majorité des estampes se trouvant à la Bibliothèque provient du XIX s. Ce sont avant tout les estampes polonaises ou étrangères dont le sujet se rapporte à la Pologne. Surtout les débuts de la lithographie en Pologne sont bien représentés. Nombreux sont les oeuvres de l'époque du grand renouveau de la gravure polonaise au tournant du XIXe et XXe s. (citons p. ex. les travaux de Pankiewicz, Wyczółkowski, Brandel) et plus nombreuses encore les oeuvres des artistes d'entre deux guerres. La gravure d'après guerre est déjà moins bien représentée: on peut citer pourtant les travaux des artistes comme Stern, Wejman, Gielniak, Jackowski.

Les albums — La collections des albums (des livres à gravures) comprend presque 1500 oeuvres des XVI—XIXe s. qui contiennent plus de 100.000 gravures. On y trouve une très belle collection des traités d'architecture et des recueils des projets architecturaux. Des nombreux albums présentent des vues des antiquités de Rome et les résultats des fouilles archeologiques, d'autres présentent des reproductions des tableaux des grands maîtres, des portraits, des scènes historiques, les coutumes et les cérémonies des divers pays. Très importante est la collection des cosmographies et des descriptions des voyages; enfin des nombreux livres de zoologie et de botanique sont dignes d'attirer notre attention.